For cited: *Aktaş, M. T. & Sevinç, A. (2020). The Determinants of Poverty in Developing Countries: Theoretical and Empirical Analysis. Journal of Current Researches on Business and Economics, 10 (2), 225-242.*

Crossref *doi: 10.26579/jocrebe.79* ***Research Article/Araştırma Makalesi***

Year: 2020
Volume: 10
Issue: 2

Journal of Current Researches on Business and Economics (JoCReBE)
ISSN: 2547-9628

http://www.jocrebe.com

The Determinants of Poverty in Developing Countries: Theoretical and Empirical Analysis

Munise Tuba AKTAŞ[1] & Adnan SEVİNÇ[2]

Keywords
Poverty, Economic Development System Generalized Moments Method (GMM).

Article History
Received
29 Nov, 2020
Accepted
30 Dec, 2020

Abstract
The purpose of this study is to determine the basic economic, social and demographic factors that can affect poverty. From this framework, firstly the phenomenon of poverty will be discussed, and then the measurement methods and theoretical approaches of poverty will be examined. Moreover, the study aims to contribute to the literature with an empirical study that covers the determinants of poverty more comprehensively. The determinants of poverty have been examined in terms of selected developing countries using the System Generalized Moments Method (GMM) for the period 1995-2015 in this study. According to the analysis results, the lagged value of the poverty rate, population, unemployment rate and increases in life expectancy increase poverty. On the other hand, it was determined that increases in per capita income, foreign trade ratio, industry's GDP share, compulsory education year and individual internet use have a poverty reducing effect.

Gelişmekte olan Ülkelerde Yoksulluğun Belirleyicileri: Teorik ve Ampirik Analiz

Anahtar Kelimeler
Yoksulluk, İktisadi Kalkınma, Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM).

Article History
Alınan Tarih
29 Kasım 2020
Kabul Tarihi
30 Aralık 2020

Özet
Çalışmanın amacı; yoksulluğa etki edebilecek temel iktisadi, sosyal ve demografik unsurları tespit etmektir. Bu çerçevede ilk olarak yoksulluk olgusu ele alınacak, daha sonra yoksulluğun ölçüm yöntemleri ve yoksulluğun teorik yaklaşımları incelenecektir. Çalışma, yoksulluğun belirleyicilerini daha kapsamlı ele alan ampirik bir araştırmayla literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, seçilmiş gelişmekte olan ülkeler açısından yoksulluğun belirleyicileri Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) kullanılarak 1995-2015 dönemi için incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, yoksulluk oranının bir dönem gecikmeli değeri, nüfus, işsizlik oranı ve beklenen yaşam süresindeki artışlar yoksulluğu arttırmaktadır. Öte yandan kişi başına düşen gelirdeki, dış ticaret oranındaki, sanayinin GSYH payındaki, zorunlu eğitim yılındaki ve bireysel internet kullanım oranındaki artışların yoksulluğu azaltıcı yönde etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

[1] Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1541-4639. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisat Bölümü
[2] ORCID: 0000-0003-4252-8332. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Yüksek Lisans Mezunu

1. Giriş

Yoksulluk dünya genelinde çözüm bekleyen bir sorun olarak önemini hâlâ korumaktadır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yoksulluğun ortadan kaldırılması sürdürülebilir kalkınma açısından öncelikli bir amaç olarak gündeme getirilmiş ve söz konusu hedefler arasında ilk sırada yerini almıştır. Bu bağlamda 2030 yılına kadar yoksulluğu sona erdirme, refahı ve insanların iyi olma halini destekleme ve çevreyi koruma konusunda dünya ülkeleri arasında görüş birliğine varılmıştır (UNDP, https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html). Her ne kadar dünya çapında aşırı yoksulluğun azaltılmasına yönelik dikkate değer gelişmeler kaydedilmiş olsa da yoksullukla mücadelede daha çok yol kat edilmesi gereklidir. 1990 yılında dünya genelinde yaklaşık 2 milyar kişi aşırı yoksulluk sınırında yaşarken, 2019 yılına gelindiğinde aşırı yoksulluk sınırında yaşayan kişi sayısı 600 milyona gerilemiştir. Öte yandan çok boyutlu yoksulluk endeksine dayalı olarak yapılan hesaplamada bu rakam 1.3 milyara yükselmektedir. Günümüzde 5.4 milyon çocuk, yaşamının ilk beş yılında hayata veda etmektedir, bu rakam 1990 yılında daha vahim bir şekilde 12.7 milyondu. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının 2019 İnsani Kalkınma Raporu'na göre 262 milyon öğrenci ilkokul ya da ortaokul dışında kalmıştır (UNDP, Human Development Report, 2015: 4 ve UNDP, Human Development Report 2019:7). Anlaşıldığı üzere zaman içinde yoksulluk ve yoksullukla ilişkili göstergelerde iyileşme sağlansa da dünya çapında yoksulluk ve yoksulluğun yol açtığı sorunlar çözüm beklemektedir. Ekonomik büyümenin nimetleri bölgeler, ülkeler ve insanlar arasında dengesiz dağılmaktadır. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2019 İnsani Kalkınma Raporu, yoksulluktaki azalmaya rağmen derinleşen eşitsizlikleri vurgulayacak biçimde "Gelirin Ötesinde, Ortalamaların Ötesinde, Bugünün Ötesinde: 21.Yüzyılda İnsani Gelişmedeki Eşitsizlikler" başlığını taşımaktadır. 2018 Dünya Eşitsizlik Raporu'na (WIR, 2018:11-13) göre 1980-2016 döneminde dünyanın en zengin %1'lik kesimini oluşturan bireyler, büyümeden en alt %50'lik kesimi oluşturan bireylere göre iki kat fazla kazanç elde etmiştir.

2. Yoksulluk Kavramı ve Ölçümü

Yoksulluk tanımı ve ölçümünde hâkim yaklaşım, kökenleri 19.yüzyılın sonlarında İngiltere'de yapılan çalışmalara dayanan ve geliri ya da tüketim harcamaları kıstaslarını dikkate alan mutlak yoksulluk çizgisi (sınırı) yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, genellikle "insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bireylerin mutlak asgari refah düzeyine ulaşamaması ve yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli temel ihtiyaçların karşılanamaması durumu yoksulluğa işaret etmektedir. Daha kolay sayısallaştırılabildikleri için parasal gelir ve tüketim harcamaları en yaygın kullanılan yoksulluk kıstasları arasında sayılmaktadır. Tüketim harcamalarına ilişkin hesaplamalar, "yeterli" miktarda temel gıda maddesinden meydana gelen gıda sepetinin maliyeti ya da asgari kalori miktarının gerektirdiği tüketim harcamaları esasına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir (Şenses, 2003: 62-63).

Benzer bir yaklaşımla Lipton (1997), özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu tanımlamaktadır. Buna göre, kişi başına özel tüketimin belirli bir

düzeyin altında kalması yoksulluk durumunu tanımlamaktadır (Lipton, 1997 aktaran Aktan ve Vural 2002: 40-41). Lipton'un bu tanımlamasında mutlak yoksulluk çizgisi (sınırı) yaklaşımını benimsediği anlaşılmaktadır.

Drewnowski (1977: 183), yoksulluğun bireylerin ihtiyaçlarını yeterli olarak düşünülen düzeyden daha az karşılamaları durumunda ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu genel tanımda ihtiyaçların yeterli düzeyde tatmininden ne anlaşılması gerektiği açıklanmalıdır. Burada yoksulluk kavramının farklı yorumlarından yararlanmak mümkündür. Bireylerin ya da hane halklarının ihtiyaçlarını yeterli ya da yetersiz düzeyde karşıladıklarına dair kişisel görüşleri sübjektif yoksulluk kavramıyla açıklanır. Buna göre birey kendi değerlendirmesine göre yoksuldur ya da yoksul değildir. Bireylerin asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimleri karşılayabilmesi için yeterli miktarda gelir elde edememesi durumu ise gelir yoksulluğu kavramıyla açıklanmaktadır.

Dünya Bankası'na(1990) göre yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Öte yandan günümüzde yoksulluğu tüketim ve gelir eksenli dar bir kapsamda değerlendiren mutlak yoksulluk sınırı eksenindeki geleneksel tanımların yerini çok boyutlu yoksulluk tanımlarına bırakmıştır. Burada yoksulluğun tanımlanmasında sadece gelir ve tüketim büyüklüklerinin dikkate alınmasının yeterli olmadığı ifade edilerek, yoksulluğun karmaşık ve çok boyutlu yapısını ortaya çıkarabilecek farklı ölçütlerin geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda çok boyutlu yoksulluk endeksi sağlık, eğitim ve yaşam standardı olmak üzere üç boyutu kapsamakta ve her bir boyut da çeşitli alt göstergelerden oluşmaktadır. Endekste, beslenme ve çocuk ölümü sağlık boyutunu; okullaşma yılı ve çocukların okullara devamlılığı eğitim boyutunu; pişirme yakıtı, tuvalet, su, elektrik, yer ve varlık göstergeleri ise yaşam standardı boyutunu göstermektedir (Aktaş, 2015:52).

Ayrıca asgari bir yaşam düzeyinin gelir ve tüketim boyutlarının yanı sıra yoksulluğun belirlenmesinde kaynaklara erişim, kamusal mal ve hizmetlere, yarı kamusal mal ve hizmetlere erişim ile otonomi, izzet ve onur gibi unsurların da hesaba katılması gerektiği dile getirilmektedir. Baulch (1996)'a göre yoksulluk kavramı, izzet ve onur ile otonomi kavramlarını kapsamaktadır. Zira yoksul olmamak, diğer kişilere boyun eğmeyi gerektiren faaliyetleri yapmaktan özgürleşmeyle ve kendi yaşam tarzını belirleyebilme yeteneğine sahip olmakla ilişkilidir (Baulch 1996'dan aktaran Aktan ve Vural 2002: 41). Bu çerçevede gelir yetersizliğinin temelde bireysel düzeyde kısır döngü etkileri yaratarak; eğitim, sağlık, ulaşım, barınma, beslenme gibi insani ihtiyaçlar üzerinde bir takım olumsuzluklara yol açmaktadır. Böylece yoksulluk, birçok hizmet ve kaynağa erişimde yaşanan eksiklikler ve yetersizlikler nedeniyle insan onuruna yaraşır bir yaşam standardından uzaklaşma durumu olarak tanımlanabilir (Kalfa-Topateş, 2015: 23).

Öte yandan yoksulluğun ekonomik boyutunu öne çıkararak gelir düzeyi yetersizliği ile yoksulluğu açıklamanın, yoksulluk üzerine eksik bir analiz yapılmasına neden olacağı düşüncesiyle bir başka kapsamlı tanım yapılabilir. Buna göre "yoksulluk; dönemlere ve toplumlara göre değişen araçların, gücün ve toplumsal önemin yokluğuyla nitelenen, başa gelmiş ya da gönüllü; sürekli ya da geçici olan bir zayıflık, bağımlılık ve küçük düşme durumudur. Para, güç, etki, bilim, teknik nitelik,

doğuştan gelen onur, fiziksel güç, entelektüel yetenek, bireysel özgürlük ve saygınlık yokluğudur" (Rahnema, 2009: 132-133 aktaran Kalfa-Topataş, 2015: 24). Görüldüğü gibi, alan yazında yoksulluk kavramının farklı şekillerde tanımlandığı ve buna bağlı olarak farklı şekillerde ölçüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada temel olarak objektif, nicel, ülke karşılaştırmalı analize olanak sağlayan gelir açısından yoksulluk ölçütü kullanılmıştır. Gelir temelli yoksulluk ölçütü, hem ülkeler arasında daha karşılaştırılabilir olması hem de ampirik çalışmaya uygunluğu nedeniyle tercih edilmiştir.

3. Yoksulluğa Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Yoksulluğa yönelik teorik yaklaşımların, sosyolojik ve iktisadi yaklaşımlar temelinde değerlendirilmesi mümkündür. Sosyolojik temelli yoksulluk teorileri incelendiğinde, yoksulluğun farklı nedenlere dayandırıldığı görülür. Bu kapsamda, bireysel, kültürel teorilerde yoksulluk, yoksulun kusuru olarak değerlendirilirken; dışlanmış, marjinal kalmış grupları ele alan tabakalaşma yaklaşımları ile gelir ve prestij kaynağı olarak bireylerin sosyal rollerine odaklanılmaktadır. Maksist temele dayalı Çatışmacı teorilerde yoksulluk ve eşitsizlik ise güç yapısının sonuçlarındandır (Soroka ve Byjak, 1995: 186-187'den aktaran Ak, 2016: 299). Kıt kaynakların ve iktidarın toplumda dağıtılma biçimi çatışmanın yoğunluk düzeyiyle ilişkili bir faktördür(Sunar, 2017:130). Sosyolojik kuramların iktisadi kalkınma kuramlarıyla olan etkileşimi düşünüldüğünde her iki bilim dalında paralellikler görülebilir.

İktisat alanında yoksulluk tartışmalarına katkı sağlayan ilk düşünür Adam Smith'tir. Smith yoksulluğu doğanın ya da geleneklerin gerektirdiği gereksinmeleri satın alamama durumu olarak tanımlamaktadır. Gilbert (1999), Smith'in Ahlaki Duygular Teorsi'ndeki (The Theory of Moral Sentiment) savında, yoksulluğun ekonomik durumdan ziyade insan üzerinde yarattığı utanma, sosyal dışlanma olarak kendini gösterdiğini belirtmektedir. Smith'e göre ekonomik eşitsizlik, avcılıktan toplayıcılık aşamasına kadar tüm toplumların bir parçası olarak gözlemlenir. Diğer taraftan ticaretin ön plana çıkmasıyla ticari kapitalizmin yaşandığı merkantalist toplumlarda yoksulluk bir sorun olarak görülmez. Çünkü Smith'e göre ücret geliri elde edenler sefalet yaşamayacaktır. Çünkü zenginden yoksula ücret aktarımı yoksulların tüm ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamaktadır. Öte yandan Smith; kaza, hastalık, yaşlılık, durumlarında yoksulların ekonomik faaliyetlerinin sekteye uğramasının etkilerini göz ardı etmektedir. Aynı zamanda Smith'in gelirin yoksullukla ilişkili problemleri çözebileceği varsayımı, asgari ücretin gıda, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamayabileceği seçeneğini dikkate almamaktadır (Jung ve Smith: 2007: 21-22).

Malthus ise İngiltere yoksul yasalarına karşı çıkarak yoksullara yapılacak gelir transferinin nüfus artışına yol açacağını öne sürer. Buna göre artan nüfus yoksulların mevcut durumlarını kötüleştirirken bir yandan da daha fazla yoksulun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Malthus, nüfusun, kendini besleme olanaklarındaki artıştan (aritmetik) daha büyük bir hızla arttığını (geometrik) ileri sürmektedir. Malthus'un bu kötümser öngörüsü; nüfus üzerinde artış yönünde baskı yaratacağı gerekçesiyle yoksulara yönelik yardımların yarar sağlamayacağı hatta yoksulların kendi çıkarlarına ters düşeceğini dile getirmesine neden

olmuştur. Malthus'a göre, yoksulluk ve sefaletin temel kaynağı sınırlandırılmayan nüfus artışıdır. Ayrıca İngiltere yoksul yasalarının sıradan halk arasında tasarruf etme gücü ve isteğini azalttığı ve böylece üretimin ve dolayısıyla mutluluğun en güçlü nedenlerinden birinin zayıfladığını ifade eder (Malthus, 2017: 14,61).

Marshall ve Keynes, yoksulluğun ekonomik azgelişmişlikten ve beşeri sermaye eksikliğinden kaynaklandığını düşünmektedir (Jung ve Smith: 2007: 25). II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan kalkınma iktisadında, azgelişmişliğin nedenlerini teorik olarak açıklamakta ve azgelişmişlikten kurtulmanın yolları değerlendirilmektedir. Geleneksel, dengeli ve dengesiz kalkınma kuramları olarak nitelendirilen Ortodoks iktisadı kalkınmanın öncüleri arasında yer alan, R.Nurkse, P.R.Rodan, W.W.Rostow, A. Hirschman, W.A.Lewis, J.H. Boeke yoksul ülkelerin azgelişmişlik sorununu bu ülkelerin kendi iç dinamiklerine bağlamaktadır. Örneğin, AGÜ'lerde geçerli olduğu ileri sürülen hızlı nüfus artışı, doğal kaynakların yetersizliği, kişi başına düşen gelir ve sermaye yetersizliği, girişimci yeteneklerinin gelişmemiş olması gibi faktörler, azgelişmiş ülkelere özgü, gelişmeyi engelleyici faktörler olarak değerlendirilir (İşgüden, 1995: 140, 141). R. Nurkse, yoksulluğun kendisinin yoksullukla mücadelede üstesinden gelinemez bir engel olduğunu ifade eder. Çünkü yoksulluk kendisini sürekli üretir. "Bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur." Nurkse bunun basmakalıp bir önerme gibi görünmesine rağmen, ekonomik olarak geri kalmış bölgelerde sermaye oluşumu sorununun hem arz ve hem de talep yanını etkileyen döngüsel ilişkileri gösterdiğini belirtir (Nurkse,1952:571).

Heterodoks kalkınma iktisatçıları ise bu sorunu dünya sisteminin işleyişiyle ilişkilendirerek azgelişmiş ülkelerin dışında aramışlardır. Ortodoks kuramlar, kişi başına düşen geliri arttıracak şekilde sermaye birikiminin sağlanmasına ve bu çerçevede sanayileşmeye başat rol verirken, Heterodoks kalkınma kuramlarında emperyalizm ve dış ticaret azgelişmişliğin temel nedenidir.

Ortodoks kalkınma anlayışını temel alan kalkınma kuramları, kalkınmış ülkelerde yaşanan kalkınma sürecinin azgelişmiş ülkelerde de tekrarlayacağı anlayışına dayanmaktadır. Ortodoks yaklaşımlara göre, azgelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin kapitalizm öncesi yapılarına benzer geleneksel toplumlardır. Bu ülkelerin gelişmiş ülkelerin gelişim yolunu takip ederek modernleşebileceği belirtilir. Bu kuramın en önemli özelliği, kalkınmanın önündeki temel engeller ortadan kaldırıldığında tüm uluslar evrensel kalkınma yoluna girecektir. Kalkınma sürecinde azgelişmişliği salt bir gecikme olarak gören ve bu süreçte öne geçmiş ülkeleri yakalama sorunu kapsamında değerlendiren böyle bir yaklaşımın azgelişmiş ülkelerin özgünlük taşıyan azgelişmişlik sorunlarına çareler üretmede yeterli olamamaktadır (Öztürk, 2015: 81-82).

Gerçekten de 1960'ların ortasında Batı merkezci Ortodoks düşünce yapısı kendisinin karşıtını üretmiştir. Üçüncü Dünyanın belirli bir uyum içinde yükselen sesi Bağımlılık okulu ya da Kuramı olarak adlandırılmaktadır. Wallerstein'e göre, Bağımlılık okulunun anahtar kavramı bağımlılık, temelde eleştirel bir kavramdır. Gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerin doğasını karakterize etmektedir. Bu ilişkiler, güç ve kontrol ilişkileridir. Bağımlılık okulu 1970'li yıllarda azgelişmiş bir başka deyişle Üçüncü Dünya ülkelerinde egemen bir bakış açısı olmuştur (Ercan, 1995:362).

Bağımlılık kuramı, dış ticarette karşılıklı yarar ilkesini benimseyen kalkınma modeliyle azgelişmiş ülkelerin kalkınamayacağını belirtir. Bu doğrultuda, emperyalizmin kasıtlı olarak azgelişmiş ülkelerin kalkınmasını engellediğini ileri sürer. Azgelişmiş ülkelerin tüm iktisadi ve toplumsal cephelerini belirleyen emperyalizm, uluslararası şirketler, uluslararası sermaye gibi bir dış merkez bulunmaktadır. Althusserci bir ifadeyle geri kalmış ülkelerde üst belirleyici dışsaldır (İnsel, 2012: 167-168). Bağımlılık kuramı, azgelişmişliğin kökenini sermaye, teknoloji ya da çağdaş değerlerin eksikliğiyle değil, yoksul ülkelerin zengin ülkelere bağımlı olması ve bu ülkelerde yoksulların da zenginler tarafından sömürülmesiyle açıklamaktadır(Escobar, 2019: 53).

1950 yılındaki çalışmasıyla Hans Singer, uluslararası ticaretin ve yabancı sermaye yatırımlarının azgelişmiş ülkelere pek bir yarar sağlamadığını ve hatta bu ülkelerin sanayileşmesini engellediğini ileri sürmüştür. Prebish genel olarak gelişme sorunundan ziyade serbest ticaret teorileri üzerine odaklanmıştır. Prebish'e göre bu teoriler, çevre ülkelerin ilksel ürünler üretiminde uzmanlaştığı buna karşılık merkez ülkelerin sanayi ürünlerin üretiminde uzmanlaştığı mevcut uluslararası işbölümünü destekler niteliktedir. Bu çerçevede farklı ürünlerin üretiminde yoğunlaşan ülkelerin ticaret ilişkilerini anlamak için yapısal bir analize yönelmek gerekir. Raul Prebish ise azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle yaptığı ticaretten, dış ticaret hadlerinin hammadde ve birincil mallar aleyhine gelişmesi nedeniyle zarar gördüğünü öne sürmüştür. Dış ticaret hadlerinin hammaddeler ve birincil mallar aleyhine bozulmasının nedenleri arasında iki unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, söz konusu malların gelir ve fiyat esnekliklerinin düşük olmasıdır. İkinci unsur ise, bu mallar yerine kullanılabilen sentetik maddelerin artmasıyla hammaddelere yönelik talebin sürekli azalmasıdır. Yapısalcı yaklaşımın önemli bir temsilcisi olan Prebish'in analizinde bir diğer önemli unsur, çevre ve merkez ülkelerinde arz yapılarının birbirinden farklı olmasıdır. Çevre ülkeleri olarak nitelendirilen azgelişmiş ülkelerde piyasanın rekabetçi yapısı ve üretici kesiminin güçlü olmayışı fiyat düşüşlerini beraberinde getirmektedir. Eşitsizliğin temelinde yatan bir diğer etken ise ücret yapısıyla ilişkilidir. Gelişmiş ülkelerde, işgücü piyasasında sendikaların güçlü yapısı verimlilik artışı ile birlikte ücretlerin artması yönünde bir etki yaratmaktadır. Ücret artışı karşısında tekelci konumdaki firma, bu artışı tekrar ürün fiyatına yansıtabilme gücü dolayısıyla yükselen fiyatın nihai yükünü ithalatçı çevre ülkeler üstlenecektir. Diğer taraftan, tam tersine çevre ülkelerde örgütsüz, kalabalık işgücü piyasasında ücretler düşük düzeydedir. Birincil mallarda ihracatçı sayısının da çok olması ihraç mallarının fiyatları nispeten düşük kalacaktır. Kısaca, dış ticaret tarihsel olarak farklı donanımlara sahip gelişmiş merkez ve azgelişmiş çevre arasında eşitsiz bir alış verişe yani kaynak aktarımına neden olmaktadır (Kaynak, 2007: 126-127 ve Ercan, 1995:363, 364, 365).

Bhagwati (1958), ekonomik büyüme veya teknolojik ilerlemeler nedeniyle üretim kapasitesini genişleten açık bir ekonomide dış ticaret hadlerinin kötüleşmesinin ekonomik büyümenin yararlı etkilerini denkleştireceğini ve ekonomik koşulların daha kötü bir hâl alacağını ileri sürmektedir. Bu çerçevede yoksullaştırıcı büyüme, uluslararası ticarete durumunda ekonomik kalkınma ve büyümenin aynı

doğrultuda ilerlemeyeceğini belirtir. Çünkü pozitif ekonomik büyüme gerçekleşirken refahta azalma meydana gelir (Todorova, 2020: 255, 256).

Yoksullukla ilişkili bir diğer önemli nokta, kültürel ve sosyal çevrenin düşük yaşam düzeyini normalleştirerek yoksulluğun tekrar tekrar üretilerek kuşaktan kuşağa aktarılmasına yol açmasıdır. Bu durum yoksullukla mücadeleyi zayıflatan bir unsur olabilir. Lewis bu çerçevede yoksulluğun kaynağına ilişkin olarak yoksulluk kültürüne sahip olmanın önemine vurgu yapmaktadır (Giddens, 2005: 314).

4. Literatür Özeti

Yoksulluğun başat açıklamasında ekonomik büyümenin rolü vurgulanmakta ve kişi başına gelirdeki artışın yoksulluğu azaltmada anahtar rol oynayacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda yoksulluk alanındaki çalışmaların azımsanmayacak kısmı ekonomik büyüme ile yoksulluk arasındaki muhtemel pozitif yönlü ilişkiyi ortaya çıkarmaya yönelik olmuştur. Öte yandan hızlı büyümenin, kalkınmanın temel amaçlarından biri olan yoksulluğun azaltılmasını sağlayıp sağlamadığı hâlâ güncelliğini koruyan ve netlik kazanmayan bir sorudur. Bu alandaki çalışmaların büyük bir kısmındaki bulgular, ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkinin belirsiz olduğunu ve farklı büyüme hikâyelerinin yoksulluk üzerinde oldukça farklı etkiler yarattığını göstermektedir. Gerçekten, büyümenin farklı patikalarının olması ve farklı tip büyüme süreçlerini içermesi yoksulluk açısından özgün etkilere yol açmaktadır (Aggarwal ve Kumar, 2012: 9).

Ekonomik büyümesini arttırmanın yolunu arayan gelişmekte olan ülkelere ekonomilerini küresel piyasalarla bütünleştirmeleri önerilmektedir. Bu önerinin arkasında yatan tez küreselleşmenin yoksulluğu azaltacağıdır. Bu bağlamda Neoklasik okul ekonomide dışa açıklığı merkezi bir politika önerisi olarak tanımlamaktadır. Ekonomik açıklığın özellikle iki unsuru dış ticaret ve yabancı sermaye hareketleridir. Uluslararası ticaretin gelişmekte olan ülkedeki yoksullar için fayda sağladığı ileri sürülmektedir. Buna göre, ihracat faaliyetleri ile yoksul ülkeler tarım ve sanayi ürünlerini dış piyasalara ulaştırmakta, bol ve atıl üretim faktörü olan işgücünün küreselleşen ekonomiyle bütünleşmesini sağlamaktadır. Dış ticaret aracılığıyla üreticiler ve tedarikçiler arasındaki rekabet temel tüketim mallarının fiyatlarını düşürerek yoksullar açısından fayda yaratır. Dış ticaretin bir diğer faydası, işgücü verimliliğini ve ücretleri arttırarak eşitsizliği azaltmasıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yoksulluk üzerinde olumlu etki yaratacağı düşüncesi, bu tür yatırımların üretim ve istihdam artışı yaratmasına dayanır. Aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ülkeye yeni teknoloji ve yönetim bilgisinin aktarılmasıyla etkin üretim düzeyinin gerçekleştirileceği ileri sürülür. Diğer taraftan Ortodoks kalkınma yaklaşımının aksine Heterodoks kalkınma yaklaşımı içinde yer alan Bağımlılık okulu, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının olumsuz etkilerini vurgulamakta, çok uluslu şirketlerin ulusal ekonomiyi hâkimiyetine alarak, orijin ülkeye büyük kaynak transferi gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede doğrudan yabancı sermaye yatırımları beklenen ileri ve geri bağlantıları yaratmada başarılı değildir (Tsai, 2006:268-269). Diğer taraftan Veltmeyer (2006: 116), Ortodoks ya da Neoklasik ekonomi modelinin yalnızca küçük bir mülk sahibi ya da işletmeci grubun, dünya pazarında rekabet edebilen az sayıda özel teşebbüsün yararına olacağını öne sürmektedir.

Teorik olarak büyümenin özellikle çok yoksul ülkelerde yoksulluğu azalttığı ancak büyümenin bölüşüm üzerindeki etkisinin kısa dönemde olumsuz olduğu belirtilmektedir (Kuznets, 1955). Simon Kuznets, ekonomik büyümenin ilk aşamalarında gelir dağılımının kötüleşme eğiliminde olduğunu, büyümenin ilerleyen aşamalarında ise gelir dağılımında iyileşme olacağını ileri sürmektedir. Büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki, çoğunlukla yapısal değişmenin doğasıyla bağlantılıdır (Todaro ve Smith, 2003: 214, 215). Kuznets'e göre, tarım sektöründeki bireylerin gelirleri sanayideki bireylerin gelirlerinden daha düşüktür, ancak daha eşit dağılım göstermektedir. Bu durum, tarımdan sanayiye geçişle ifade edilen yapısal değişim sürecinde tersine dönmekte bireylerin gelirleri artarken gelir eşitsizliği de yükselmektedir (Topuz ve Dağdemir, 2016:118,119).

Alan yazında ampirik çalışmalar incelendiğinde birbirlerinden farklı bulgulara ulaştıkları görülmektedir. Dollar (2001:17) çalışmasında sadece dünya ekonomisiyle ticaret ve yatırımlar temelinde hızlı bütünleşme sağlayan ülkelerin yoksulluk oranlarında önemli düşüş kaydettiklerini belirtmektedir. Bu kapsamda Vietnam'ın küresel ekonomiyle dış ticaret kanalıyla daha fazla bütünleştiği dönemde mutlak yoksulluk oranı da 1988 yılında %75'den 1998 yılında %37'ye gerilemiştir.

Reuveny ve Li (2003:593-594), ticari açıklığın ülkeler arasında daha adil gelir dağılımı ile ilişkili olduğunu tespit etmesine rağmen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini arttırdığını, portföy yatırımlarının ise gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını saptamıştır. Bu çalışmaya göre ekonomik açıklığın gelir eşitsizliğini iyileştirmesi ya da kötüleştirmesi açıklığın türüne bağlı olarak değişim göstermektedir.

Diğer bazı çalışmalarda ise ekonomik büyümenin eşitsizlik üzerinde çok önemli bir etkisi olmadığı ileri sürülmüştür. Bu düşünce, gelir dağılımının zaman içinde önemli bir değişim göstermediği gözlemine dayanmakta, eşitsizlik ile büyüme arasındaki ilişkinin zayıf olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre ortalama kişi başına düşen gelirlerin artması ya da azalmasına karşın Gini eşitsizlik katsayısındaki değişiklikler oldukça küçük düzeyde olma eğilimindedir. Bu kapsamda Deininger ve Squire (1996: 587), kişi başına düşen gelirdeki ortalama yıllık değişimin yüzde 2.16 iken Gini katsayısındaki ortalama yıllık değişimin sadece yüzde 0.28 puan olduğuna dikkat çeker. Diğer taraftan çalışmada, ekonomik büyüme ile yoksulluğun azalması arasında pozitif güçlü bir ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda, 95 ülkeden ekonomik büyüme döneminde olan 88 ülkenin 77'sinde büyümeye yoksulların gelirinde artış eşlik etmiştir. Küçülme döneminde olan 7 ülkenin 5'inde yoksulların gelir düzeyi de azalmıştır.

Yoksulluk ve eşitsizlik üzerinde etkili olması beklenen önemli bir diğer unsur, eğitimdir. Yoksulların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması yoksullukla mücadelede atılması gereken önemli bir adımdır. Dünya genelinde gelir ve ekonomik refah farklılıkları ile ölçülen yoksulluk ve eşitsizliğin, bireylerin eğitim durumlarına da yansıdığını ve eğitim farkının giderek daha fazla açıldığı ifade edilebilir. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelerin özellikle ilk ve orta eğitimin miktar ve kalite olarak iyileştirilmesi, gelişmiş ülkelerin gelir ve refah düzeylerine yakınsamalarının önünü açacaktır (Karayılmazlar, E. 2006: 217). Awan ve diğerleri (2011:7), Pakistan'da eğitimin yoksulluk üzerine etkisini

araştırmışlardır. Çalışma bulguları, eğitime erişimin yoksulluğu azalttığını göstermektedir. Çalışmada dikkate değer bir diğer bulgu, eğitim düzeyi yükselttikçe kişinin yoksulluktan kurtulma şansının sürekli artmasıdır. Yazarlara göre bu bulgu, eğitim düzeyi yükseldikçe, kişinin yoksul olma olasılığının azalması anlamına gelmektedir.

Büyümenin belirleyicileri arasında yer alan bilgi-iletişim teknolojilerinin yoksulluk ilişkisi literatürde ele alınmaktadır. Yoksulluk ile ilişkili olan bir diğer faktör bilgi iletişim teknolojileridir. İnternet kullanımıyla firmaların verimlilik artışı, daha etkin piyasa koordinasyonu ve iş-işgücü eşleşmesi sağlayarak büyüme etkisi yarattığı ve bunun da yoksulluk üzerinde azaltıcı yönde etkisi olduğu belirtilmektedir. Bilgi iletişim teknolojileri becerilerinin artması, sosyal sermayenin artması ve iş-işgücü eşleşmesinin daha iyi gerçekleşmesi ise istihdam/ücret etkisiyle yoksulluk üzerinde azaltıcı etkide bulunmaktadır. Sosyal içerilme etkisi ise daha etkin piyasa koordinasyonu ve iş-işgücü eşleşmesi, bilgi iletişim teknolojileri becerilerinin artması, sosyal sermayenin artması, bilgiye ulaşım ile ortaya çıkmakta ve yoksulluğu azaltma yönünde etki etmektedir Bu bağlamda internet kullanımının büyüme, istihdam ve sosyal içerilme etkilerinin olduğu ileri sürülmektedir (Galperin ve diğerleri, 2014: 33).

Bilgisayar teknolojilerine erişim ve kullanımının, bireylerin işgücü piyasası hakkında bilgi edinmesini ve sosyal ağlara katılımını sağlamasıyla istihdam edilebilirliği kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Bilgi iletişim teknolojileri kullanımının istihdam ve ekonomik fırsatlardan haberdar olma ve onları değerlendirme açısından olumlu katkılar yaratacağı öne sürülmektedir (Granovetter 1973, Garrido ve diğerleri 2012, Mariscal ve diğerleri 2008). Öte yandan Pigato (2001) tarafından Sahra-altı Afrika ve Güney Asya'da BIT teknolojilerinin yoksulluğu azaltma stratejisi olarak kullanılabilmesi için gerekli olan koşulların sağlanması ve bazı prensiplerin izlenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede bilgi iletişim teknolojilerinin yoksulluk özelinde olumlu etkilerinin ortaya çıkabilmesi ülke koşullarına da bağlı olacaktır.

Kuramsal yaklaşımlar temelinde yoksulluk üzerinde rol oynayan faktörlerin farklılaştığı ve ampirik çalışmalar ışığında farklı bulgulara ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede çalışmada kuramsal ve ampirik literatür incelemeleri neticesinde yoksulluğun belirleyicileri olarak öne çıkan faktörler dikkate alınarak bu faktörlerin yoksulluk üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir.

5. Ekonometrik Metodoloji

Ekonometrik bir model oluşturulurken modele ilave edilen değişkenler geçmiş değer(ler)inden etkilenebilmektedir. Ekonometrik modelden elde edilen sonuçların güvenirliliği için geçmiş değer(ler)iyle ilişkili olabilecek değişkenin gecikmeli değer(ler)inin modelle dahil edilmesi büyük önem arz etmektedir. Dinamik panel veri modelleri, bağımlı ve/veya bağımsız değişkenlerin modelin sağ tarafında yer aldığı modellerdir ve gecikmeli değişkenlerin türüne göre üç grupta ele alınabilmektedir. Bu çalışmada otoregresif panel veri modelleri üzerinde durulacaktır.

Bir gecikmeli dinamik bir panel veri modeli,

$y_{it} = \delta y_{it-1} + x'_{it}\beta + u_{it} \quad u_{it} = \mu_i + v_{it}$ i = 1,...N t=1,...,T (1)

şeklinde ifade edilebilmektedir. Burada δ skalerdir, x'_{it} 1Xk ve β kx1 matris şeklindedir. μ_i gözlemlenemeyen birim etkileri, u_{it} hata terimini ifade etmektedir. $\mu_i \sim IID(0,\sigma_\mu^2)$ ve $v_{it} \sim IID(0,\sigma_v^2)$ birbirleri ve kendileri arasında bağımsızdırlar. y_{it}, μ_i'in bir fonksiyonu olduğundan y_{it-1} de μ_i'in bir doğrusal fonksiyonu olacaktır. Dolayısıyla $E(Y_{it-1},\mu_i) \neq 0$ ilişkisinden dolayı dinamik modellerde içsellik problemi meydana gelecektir.

(1)'deki modelde karşılaşılan içsellik probleminden dolayı EKK tahmincisi eğilimli ve tutarsız olacaktır. Sabit Etkiler (SE) tahmincisi grup için dönüşüm sonucunda μ_i 'yi modelden elimine etmektedir, fakat bu dönüşüm sonucunda $(y_{it-1} - \bar{y}_{i.-1})$ ile $(v_{it} - \bar{v}_{i.})$ arasındaki ilişki var olmaya devam edecektir, dolayısıyla grup içi dönüşüm tahmincisi de burada eğilimli ve tutarsız sonuçlar verecektir (Baltagi, 2008: 147). Birim etkileri modelden düşürmek için kullanabileceğimiz başka bir dönüşüm de birinci farklar dönüşümü olacaktır. Birinci farklar dönüşümü sonucunda$n$ μ_i modelden düşmektedir, fakat gecikmeli bağımlı değişken içseldir, bir başka ifadeyle modelin bağımsız değişkeni olan ΔY_{it-1} değişkeni, hata terimi Δu_{it} ile ortogonal değildir. Böylece sapmalı tahminler elde edilmektedir. Bu nedenle birinci fark dönüşümü yapıldıktan sonra, gecikmeli bağımlı değişken ve hata terimi arasındaki korelasyonun araç değişken kullanımını ile kontrol edilmesi önerilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 75).

Anderson ve Hsiao ilk etapta dinamik panel veri modellerinin birinci farklarının alınmasını ikinci etapta ise hata terimi ile ilişkili olan bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin yerine araç değişken kullanarak dinamik panel veri modellerinin tahmin edilmesini önermiştir (Anderson, Hsiao, 1982: 58-59). Araç değişken seçimi konusunda çeşitli yaklaşımlar mevcuttur ve genel olarak kullanılacak araç değişkenlerin Δv_{it} ile korelasyonsuz olması ve yerine geçecekleri değişken ile yüksek derecede korelasyonlu olma şartları aranmaktadır. Arellano ve Bond (1989) araç değişkenler için y_{it-2} kullanımının Δy_{it-2}'den daha iyi sonuçlar verdiğini ispatlamıştır. Ayrıca y_{it-2}'nin kullanımında daha az gözlem kaybı olmaktadır (Arellano, 1989, : 340). Dinamik panel veri modellerinde araç değişkenlerin etkinliğini artırmak için GMM tahmincisini geliştirmiştir. Ancak birinci farklar GMM tahmincisinin performansı otoregresif parametre sayısı çok fazla ya da birim etkinin varyansının artık hatanın varyansına oranı çok yüksek ise zayıf kalmaktadır (Blundell ve Bond, 2000: 325). Sonuç itibariyle Arellano ve Bond'un standart ilk farklar GMM tahmincisinde kullanılan araçlar δ değerinin 1'e yaklaşması, $(\sigma_\mu^2/\sigma_v^2)$ oranının artması ve dengesiz panel verilerle çalışılması ya da T'nin küçük olması gibi nedenlerden dolayı geçerli olmayabilir (Sevinç, 2020: 31). Tüm bu nedenlerden dolayı dinamik panel veri modellerinin tahmininde Blundell ve Bond'un Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kulllanılması daha uygundur.

Bu çalışmada, modele dahil edilen ülkelere ait veri eksikliği de dikkate alındığında yoksulluğun belirleyicilerinin araştırılmasında Sistem GMM tahmin yöntemi kullanılmıştır.

6. Veri Seti ve Ekonometrik Model

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler ve veri kaynakları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Kullanılan Değişkenlere Ait Bilgiler ve Veri Kaynakları

Kısaltma	Değişkenler	Birim	Kaynak
$\mathbf{PHR}_{;t}$	Yoksulluk oranı ($3.20 yoksulluk sınırı/çizgisi)	nüfusun %'si	Dünya Bankası
$\mathbf{PG}_{;t}$	Nüfus artış oranı	yıllık %	
$\mathbf{LGDP}_{;t}$	Kişi başına düşen GSYİH	sabit 2010 $	
$\mathbf{TRD}_{;t}$	Dış Ticaret	% GSYİH	
$\mathbf{IND}_{;t}$	Sanayi	% GSYİH	
$\mathbf{UEM}_{;t}$	İşsizlik	%	
$\mathbf{CE}_{;t}$	Zorunlu eğitim	yıl	
$\mathbf{LE}_{;t}$	Yaşam beklentisi	yıl	
$\mathbf{NET}_{;t}$	İnternet kullanım	nüfusun %'si	

Yoksulluğun belirleyicilerini analiz etmek amacıyla aşağıdaki gibi bir gecikmeli dinamik bir panel veri modeli ele alınmıştır,

$$PHR_{it} = \propto + \beta_1 PHR_{i,t-1} + \beta_2 PG_{i,t} + \beta_3 LGDP_{i,t} + \beta_4 TRD_{i,t} + \beta_5 IND_{i,t} + \beta_6 UEM_{i,t} + \beta_7 CE_{i,t} + \beta_8 LE_{i,t} + \beta_9 NET_{i,t} + u_{it}$$

(Model 1)

Burada $PHR_{i,t-1}$ kişi başı yoksulluk oranının bir dönem gecikmeli değerini, i ülkelere ait birim boyutunu, t zaman boyutunu ve u_{it} hata terimini ifade etmektedir. Oluşturulan dengesiz panel verideki değişkenlerden sadece kişi başına düşen GSYİH değişkenine ait serinin doğal logaritması alınarak modele dahil edilmiş ve yarı logaritmik bir modelden hareket edilmiştir.

7. Ampirik Bulgular

Çalışmada yoksulluğun belirleyicileri, verilerine ulaşılan 30[3] ülkenin 1995-2015 dönemi için dinamik bir yapıda araştırılmıştır. Buradaki dinamik yapı, kişi başı yoksulluk oranının bir dönem gecikmeli değerinin bağımsız değişken olarak modele dahil edilmesiyle oluşturulmuştur. Araştırmada bu ülke grubunun ve zaman aralığının baz alınmasındaki en önemli nedeni veri eksikliğinin en az seviyede tutularak tahmin aşamasında veri kaybının minimize edilmesidir.

[3] Modele dâhil edilen ülkeler şöyledir: Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, El Salvador, Gürcistan, Honduras, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Meksika, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Romanya, Rusya, Tayland, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Venezüella.

Tablo 2. Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Blundell ve Bond'un Sistem GMM Tahminci Sonuçları

Bağımlı değişken : $PHR_{;it}$		
$PHR_{;it-1}$		0.768***
$PG_{;it}$		0.790***
$LGDP_{;it}$		-2.585***
$TRD_{;it}$		-0.028***
$IND_{;it}$		-0.069**
$UEM_{;it}$		0.149***
$CE_{;it}$		-0.240**
$LE_{;it}$		0.436***
$NET_{;it}$		-0.062**
Wald		χ^2_9= 13495.18***
AR(1)		Z= -5.72***
AR(2)		Z= 1.74
Sargan:		χ^2_{17}= 20.46
Araçlar	GMM	L(1/18).L3.PHR
	Standart	FOD.(PG LGDP TRD IND UEM CE LE NET)
Araç Değişken Sayısı		26
Birim boyutu N		26

*** p<0.01, ** p<0.05 ifade etmektedir.

Model 1'e ait tahmin sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Parametre yorumlarına geçmeden önce modelin doğru tanımlanması ve GMM tahmininde etkinliğin sağlanması için belirli koşulların sağlanması gerekir. Modelde ilk koşul, birinci mertebeden otokorelasyonun var olup olmadığı önemli değil iken, ikinci mertebeden otokorelasyonun olmaması gereğidir. Arellano ve Bond'un (AR(1)) test istatistiğine bakıldığında birinci mertebeden otokolerasyonun olmadığını gösteren temel hipotez ($H_0: E(u_{it}u_{it-1}) = 0$) reddedilmektedir, beklenildiği gibi birinci mertebeden negatif otokolerasyon vardır. Genelleştirilmiş momentler tahmincilerinin etkin olabilmesi için ikinci mertebeden otokorelasyonun olmaması gerekir, (AR(2)) test istatistiğinde ise ikinci mertebeden otokolerasyonun olmadığını gösteren, ikinci mertebeden otokolerasyon yoktur, şeklindeki temel hipotez ($H_0: E(u_{it}u_{it-2}) = 0$) reddedilememektedir. İkincisi, modelde kullanılan araç değişken sayısının birim boyutu N'e eşit veya birim boyutu N'den küçük olması gerekmektedir. Ampirik sonuçlarımızdan görülebileceği üzere modelimizde kullanılan araç değişken sayısı (26) birim boyutu N'e (26) eşit çıkmıştır. Son olarak "aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir" şeklinde kurulan sargan testin temel hipotezinin reddedilememesi gerekir. Sargan test istatistiğine göre incelendiğinde aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olduğu temel hipotezi (H_0:Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir) reddedilememekte dolayısıyla araçların geçerli olduğu görülmektedir.

Sonuç itibariyle Blundell ve Bond'un sistem GMM tahmincisinde istenilen tüm varsayımlar modelimizde sağlanmıştır.

Wald istatistiğine bakıldığında, modelin genel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Tüm sonuçlara göre, bağımlı değişkenin bir gecikmeli değeri dahil olmak üzere tüm parametreler yoksulluğu açıklamada anlamlıdırlar ve parametre işaretleri iktisadi açıdan beklenen yönde olduğu görülmektedir.

$$PHR_{it} = \propto + 0.768PHR_{i,t-1} + 0.790PG_{i,t} - 2.585LGDP_{i,t} - 0.028TRD_{i,t} - 0.069IND_{i,t} + 0.149UEM_{i,t} - 0.240CE_{i,t} + 0.436LE_{i,t} - 0.062NET_{i,t} + u_{it}$$

Çalışmanın ampirik bulgularına göre, kişi başı yoksulluk oranının bir dönem gecikmeli değeri kişi başı yoksulluk oranını açıklamada anlamlıdır ve parametre işareti iktisadi açıdan beklenildiği gibi pozitiftir. Kişi başı yoksulluk oranının bir önceki dönem değerindeki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.768 arttırmaktadır. Nüfus artış oranındaki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.790 arttırmaktadır. Kişi başına düşen gelirdeki %1'lik artış yoksulluk oranını 0.026 azaltmaktadır. Dış ticaretteki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.028 azaltmaktadır. Sanayi payındaki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.069 azaltmaktadır. İşsizlikteki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.149 arttırmaktadır. Zorunlu eğitim yılındaki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.24 azaltmaktadır. Yaşam beklentisindeki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.436 arttırmaktadır ve son olarak internet kullanımındaki 1 birimlik artış kişi başı yoksulluk oranını 0.062 azaltmaktadır.

8. Sonuç

Geçmişten günümüze yoksulluk sorunu güncelliğini korumakla birlikte küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından daha fazla tartışılır olmuştur. Yoksulluk olgusu son zamanlarda çok boyutlu bir sorun olarak algılanmakta ve iktisadi sınırların içine hapsedilemeyecek genişlikte ele alınarak; iktisadi, demografik, toplumsal, kültürel, coğrafi ve siyasal nedenlerle ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla yoksulluk olgusunun disiplinler arası yaklaşımlarla ele alınması, daha iyi anlaşılması ve çözüm üretilebilmesi açısından dikkate değerdir. Bu bağlamda çalışmamızda yoksulluk olgusunun kuramsal temelleri iktisadi ve sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiştir. Öte yandan çalışmamız ampirik bir analizi de içerdiği için araştırma amacımız doğrultusunda yoksulluğun temel iktisadi, sosyal ve demografik belirleyicilerine odaklanılmıştır.

Bu kapsamda iktisadi kalkınma yaklaşımlarında yoksulluğun kaynağını açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar ve ampirik çalışmaların ışığında gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu etkileyen faktörler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada gelişmekte olan ülkelerde nüfus, işsizlik ve beklenen yaşam süresindeki artışların yoksulluğu olumsuz yönde etkilediği; kişi başına düşen gelir, dış ticaret, sanayinin gelirden aldığı pay, zorunlu eğitim yılı ve internet kullanım oranındaki artışların yoksulluğu azalttığı bulgularına ulaşılmıştır. Nüfus artışının yoksulluk üzerinde anlamlı ve dikkate değer ölçüde olumsuz etkisi vardır. Bu bulgular doğrultusunda Malthusyen bir bakış açısıyla nüfus artışının yoksulluğa yol açtığı ifade edilebilir. K. Marx ise nüfus baskısını kapitalist sistem ile ilişkilendirir. Nüfus artışı, yedek işgücü ordusunu büyüterek işçi ücretlerinin sermaye lehine düşük

tutulmasını sağlayan işleviyle kapitalist sistemin bir gereğidir. Yaşam süresinin uzamasının gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk üzerinde baskı yarattığı ve sorunu ağırlaştırdığı ifade edilebilir. Bu durum, azgelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirin ve bireysel tasarrufların oldukça düşük olması nedeniyle bireylerin gelir kaynaklarını daha uzun yaşam sürelerine yayabilme potansiyelinin zayıf olmasıyla ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde eğitim düzeyinin düşük olması, kayıt dışı ekonominin genişliği, güvencesiz çalışmanın yaygınlığı ileri yaşlarda tüketimin düzgünleştirilmesini engelleyici rol oynayabilir. Azgelişmiş ülkelerde ekonomik gücün ve iktisadi kaynakların verimli alanlara kanalize edilememesi ve sosyal kalkınmanın geri plana itilmesi; yoksulları, ekonomik, sosyal risklere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Tüm bu sıralanan söz konusu unsurlar bireylerin yaşam süresi boyunca düzenli ve yeterli bir gelir akımına ulaşması yönündeki aksaklıklar yaşam süresiyle yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişkiye işaret edebilir. Ayrıca yüksek nüfus artışına sahip azgelişmiş ülkelerde yaşam süresinin uzaması, bağımlı nüfusun artmasına yol açarak, kamunun sosyal sermaye yatırım gereğini arttır. Devletin eğitim, sağlık gibi sosyal yatırımlara daha fazla kaynak aktarabilmesi yoksulluk üzerinde olumlu katkı yaratacaktır.

İnternet kullanım oranındaki artışların ise bireylerin işgücü piyasası hakkında bilgi edinmesini ve sosyal ağlara katılımını sağlamasıyla istihdam edilebilirliği kolaylaştırdığı ve ekonomik fırsatlardan haberdar olmayı sağladığı ve bu kanallar yoluyla yoksulluğu azaltıcı etkisi olduğu ifade edilebilir. Ancak bu etkinin düşük düzeyde olması, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde veya bunların kullanımında dünya ülkelerindeki vatandaşların aynı olanaklara sahip olmadığı ve coğrafi olarak önemli bir dengesizliğin olduğu, dijital bölünme ya da dijital uçurumun varlığına işaret edebilir.

Yoksul ülkelerde yaşayan bireyler zengin ülkelerde yaşayanlardan daha kısa yaşam süresine sahiptir. Kişi başına düşen gelirdeki artışın, eğitim ve sağlık imkânlarından yararlanmayı arttırarak yoksulluğun azaltılmasına destek olması beklenir. Çalışmada kişi başına düşen gelir ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ancak kişi başına düşen gelirdeki artışın yoksulluğu azaltıcı etkisinin önemsiz olması, gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı bozukluğunu akla getirmektedir.

Heterodoks kalkınma kuramları çerçevesinde dış ticaretin eşitsizliğe yol açarak yoksulluğu kötüleştireceği öne sürülmektedir. Öte yandan araştırma bulguları, bağımlılık yaklaşımının aksine dış ticaretin yoksulluğu azaltıcı yönde etkilediği ancak bu etkinin oldukça küçük olduğunu göstermiştir. Çalışmada, yoksulluğu azaltmada en büyük katkıyı eğitimin yaptığı; nüfus ve yaşam beklentisindeki artışın, işsizliğin yoksulluk sorununu ağırlaştıran önemli faktörler olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

Aggarwal, A and Kumar N. (2012). "Structural Change, Industrialization and Poverty Reduction: The case of India, *South and South-West Asia Decelopment Papers* 1206, 1- 75.

Ak, M (2016). "Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 54, 296-306, https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/25023/makaleler/1/54/arastirmax-toplumsal-bir-olgu-olarak-yoksulluk.pdf, Erişim Tarihi: 05.01.2019.

Aktan, C. C.ve Vural, İ.Y. (2002). "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, Coşkun Can, Aktan (Ed), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara, 39-69.

Aktaş, M. T., (2015). "Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz", *Hak İş Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl:4, 4(10), s.44-65.

Anderson, T.W. and Hsiao C. (1982). "Formulation and Estimation of Dynamic Models Using Panel Data", *Journal of Econometrics*, 18 (1), 47-82.

Arellano, M., (1989). "A Note on the Anderson-Hsiao Estimator for Panel Data," *Economics Letters*, 31 (4), 337-341.

Awan, M. S., Malik, N., Sarwar, H., and Waqas, M. (2011). Impact of Education on Poverty Reduction, *International Journal of Academic Research*, 3 (1), 659-664, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/31826/ Erişim Tarihi: 22.05.2020.

Baltagi, B. H. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley & Sons.

Bauer, B.T. (1965) "The Vicious Circle of Poverty and the Widening

Gap," now in Bauer (1976), 31-68.

Baulch, B. (1996). "The New Poverty Agenda: A Disputed Consensus", *IDS Bulletin.*

Bhagwati J. (1958). "Immiserizing Growth: A Geometrical Note," *The Review of Economic Studies*, 25(3), 201-205.

Blundell, R., and Bond, S. (2000). "GMM Estimation with Persistent Panel Data: An Application to Production Functions", Econometric Reviews, *19*(3), 321–340.

Deininger, K. and Squire, L. (1996). "A New Data Set Measuring Income Inequality," *The World Bank Economic Review*, *10*(3), 565-591.

Drewnowski, J.(1977). "Poverty: It's Meaning and Measurement", *Development and Change*, 8 (2), 183-208.

Dollar, D. (2001). Globalization, Inequality, and Poverty Since 1980. *Washington, DC: World Bank*.

Escobar, A (2019). "Kalkınma, Eleştiriler", *Küçülme Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* içinde, Hazırlayanlar: Giacomo D'Alisa, Federico Demeria ve Giorgos Kallis, Metis Yayınları, İstanbul.

Ercan, F.(1995). "Gelişme Yazını, Eleştiriler ve Yeni Perspektifler," *Gelişme İktisadı Kuram, Eleştiri, Yorum* içinde, Ed. Tamer İşgüden, Fuat Ercan ve Mehmet Türkay, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul.

Galperin, H., Mariscal J., Barantes, R. (2014). "The Internet and Poverty: Openining The Black Box", https://dirsi.net/web/files/files/ Opening_the_Black_Box.pdf, Erişim Tarihi: 10.02.2019.

Garrido, M., Sullivan, J., and Gordon, A. (2012). "Understanding the Links Between ICT Skills Training and Employability: An Analytical Framework", *Information Technologies & International Development*, 8(2), Special Issue, 17-32.

Giddens, A., (2005). *Sosyoloji*, Yayına Haz: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.

Gilbert, G.C. (1997). "Adam Smith on the Nature and Causes of Poverty," *Review of Social Economy*, 55(3), 273-291

Granovetter, M. (1973). "The Strength of Weak Ties," *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.

İnsel, A. (2012). *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*, 6. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul.

İşgüden, T.(1995). "Kalkınma Kuramları," *Gelişme İktisadı Kuram, Eleştiri, Yorum* içinde, Ed. Tamer İşgüden, Fuat Ercan ve Mehmet Türkay, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul.

Jung, S.Y. and Smith R.J. (2007). "The Economics of Poverty: Explanatory Theories to Inform Practice, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1/2), 20-39.

Kalfa-Topateş, A. (2015). *Dilenciler Türkiye'de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Karayılmazlar, E. (2006). " Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Eğitim", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 205-225 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/309065, Erişim Tarihi: 03.09.2020.

Kaynak, M.(2007). *Kalkınma İktisadı*, 2.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Lipton, M.(1997). "Poverty: Are There Holes in the Consensus?" *World Development*, 25(7).

Malthus, T.R (2017). Nüfus İlkesi, Çev. Çağla Taşkın, Pinhan Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul.

Mariscal, J., Botelho, A., and Gutiérrez, L. (2008). ICT Training, Employment, and Youth: The Case of Brazil, Colombia, and Mexico. Technology & Social Change Group (TASCHA), https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/16300/TASCHA_ICT-Training-Emp-Youth-LATAM_2008_EN.pdf. Erişim Tarihi: 08.03.2019.

Nurkse, R. (1952). "Some International Aspects of the Problem of Economic Development," *The American Economic Review*, *42*(2), 571-583.

Öztürk, N.(2015). *Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Pigato, M. (2001). *Information and Communication Technology, Poverty, and Development in Sub-Saharan Africa and South Asia*. Washington, DC: World Bank.

Reuveny, R. and Li, Q., (2003). Economic Openness, Democracy and Income Inequality: An Empirical Analysis, *Comparative Political Studies*. 36(5), 575-601.

Sevinç, A. (2020). *Heterojen Birimler arası Korelasyonlu Dinamik Panel Veri Modelleri: OECD Ülkelerinde Enerji Talebinin Modellenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.

Sunar, L. (2017). "Çağdaş Sosyolojide Toplumsal Değişim-II", *Toplumsal Değişme Kuramları* içinde, Ed. Mustafa Altınoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Açıköğretim Fakültesi Yayın no:2397, 1. Baskı, Eskişehir.

Şenses, F.(2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Todorova, T. (2010). "World Demand as a Determinant of Immiserizing Growth," *iBusiness*, *2*(3), 255-267.

Topuz, G ve Dağdemir Ö (2016). "Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi'nin Geçerliliği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 13(3), 115-130.

Tsai M. C.(2006). "Economic and Non-economic Determinants of Poverty in Developimg Countries: Competing Theories and Empirical Evidence", *Canadian Journal of Development Studies*, 27 (3), 267-285.

UNDP (2019). Human Development Report, 2019, Beyond Income, Beyond Averages, Beyond Today: Inequalities in Human Development in 21st Century, http://hdr.undp.org/en/2019-report Erişim Tarihi: 01 10.2020.

UNDP (2015). Human Development Report 2015, Work for Human Development, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf, Erişim Tarihi: 05.10.2020

Veltmeyer H. (2006). *Latin Amerika ve Başka Bir Kalkınma*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.

World Bank, World Development Report 1990, Poverty, https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5973 Erişim Tarihi: 02.02.2019.

World Inequality Report (WIR) (2018). https://wir2018.wid.world/, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019.

Yerdelen-Tatoğlu F., (2020). *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı*, 4. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.

E-ISSN:
2547-9628

Strategic Research Academy ©

© Copyright of Journal of Current Researches on Business and Economics is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.